

Harno hea tava rakendamise juhend

Sissejuhatus

Harno allkirjastas 9. jaanuaril 2022.a. Hea teadustava kokkuleppe, millega võttis endale kohustuse oma tegevustes toetada hea teadustava järgimist ja edendamist. Hea teadustava on loodud raamdokumendina, mis on juhiseks kõigile sellega liitunud asutustele¹ ja töötajatele.

Uuringuid rahastavatel ning teadusasutuste ning kõrgkoolide üldist kvaliteeti ning konkurentsivõimet toetavatel organisatsioonidel, kelle sekka kuulub ka Harno, on täita oluline roll teaduseetika ja hea teadustava alase kultuuri toetamisel ja tagamisel. Partnerluses teadusasutuste ja kõrgkoolidega hõlmab Harno vastutus:

- a) toetusmeetmete protseduurireeglite ning sellega seotud tegevuste läbipaistvuse ning selguse tagamist ning kohandamist hea teadustava printsiipidega. Hea teadustava tegevuspõhimõtted puudutavad teadustöö eri osi: teadustöö kavandamist ja elluviimist, autorsuse, teadustöö tulemuste avaldamise ja rakendamise küsimusi, teaduskeskkonna valdkonda ning hea teadustava järgimise, edendamise ja rakendamise küsimusi;
- b) hea teadustava printsiipide evitamise ning täitmise jälgimist Harno poolt akrediteeritavates organisatsioonides;
- c) käitumist hea tava rikkumiskahtluste korral ning kaebuste menetlemise protseduurireeglite kokkuleppimist;
- d) ühtse arusaama kujundamine võrdse kohtlemise printsiipidest, seda nii oma tööpere kui ka Harno sihtrühmade suhtes;
- e) nõustamist – loodud on hea tava nõustaja positsioon ning koolituste korraldamist – hõlmab nii oma töötajaskonda kui ka ekspertkogude liikmeid.

Selle protsessi alustalaks on tihe koostöö nii Eestis (ETAg kui keskne teaduseetikaga tegelev organisatsioon Eestis, aga samuti EAS ja Kredex) kui ka Euroopas asuvate partnerorganisatsioonidega ning sidusorganisatsioonidega (haridus- ja teadusasutused, erialaorganisatsioonid ning hariduse ja teadusega tegelevad ettevõtted).

1. Läbipaistvad, arusaadavad ja õiglased protseduurid

¹ Seisuga 13.09.2022 on Hea teadustava leppele oma allkirja andnud 33 Eesti teadus- ja haridusorganisatsiooni (6 ülikooli, 11 rakenduskõrgkooli, 13 teadusasutust, 3 rahastavat organisatsiooni),

a) Protseduurireeglid

- Harno protseduurireeglid on põhjendatud, läbipaistvad, selgelt formuleeritud ning avalikud. Toetusi ning hindamisi puudutav teave on kõigile sihtrühmadele ligipääsetav.
- Harno töötajad järgivad vastutustundlikke tavasid oma toetuste eraldamisel ning projektide rahastamisel, samuti erinevate hindamisprotseduuride läbiviimisel võttes arvesse konfidentsiaalsust, võrdsust ja mittediskrimineerimist, avatud juurdepääsu ja säästvat arengut. Vastutustundliku hindamise aluspõhimõtted on läbipaistvus, terviklikkus, võrdsus, kompetentsus ja mitmekesisus. Harno taotluste hindamise praktikad ning kriteeriumid, samuti otsuste tegemise printsiibid on avalikult kirjeldatud juhendites ja need on kõigile vabalt kättesaadavad. Võimalusel sisaldavad juhendid soovitusi arvestada hea tava alaseid printsiipe (soolõime, hea teadustava olemasolu hinnangut ootavas organisatsioonis, õppekorraduseeskirjadesse eetika alaste peatükkide lisamine, avatud juurdepääsu printsiipide jälgimine).
- Harno ekspertkogude liikmete valikul lähtutakse oma sihtrühmade kaasamise printsiibist. Erinevate osapoolte informeerimine ja kaasamine võimaldab huvirühmadel ja avalikkusel saada tasakaalustatud infot, mis võimaldab neil paremini mõista otsuste tegemise eesmärgid ja probleemide lahendamise võimalusi. Sihtrühmadele võimaluse andmine ekspertgruppides osalemiseks aitab kujundada parema arusaama ühiskonna ootustest ja otsuste mõjudest.
- Oma tegevustes lähtub Harno heast teadustavast ning kokkulepitud mitmekesisuse, ja soolõime printsiibidest ning tegevuskavadest ([Soolõime kava](#), [Mitmekesisuse kava](#) ja [plaan](#))
- Rahastajana tunnustab Harno taotlejate vabadust oma taotluse meetodite valikul, samas on tal õigus ja kohustus veenduda, et toetatud tegevusi viiakse ellu vastavuses üldiste õiguslike, rahaliste, eetiliste jm nõuetega, k.a asutuse hea tava põhimõtetega.

b) Ootused toetuste saajatele

- Uurimistööde autorid, keda on toetanud Harno, märgivad seda oma tööde preambulas (näiteks “Uuringu rahastaja on Haridus ja Noorteamet”).
- Harno toel valminud uurimistöodes järgitakse avatud juurdepääsu põhimõtteid, see aitab kaasa töö tulemi avalikustamisele ning soodustab koostööd ja (andmete) taaskasutust ning väldib dubleerimist. Harno rahastamise tulemusena tekkinud teadusandmete haldamise ja säilitamise eest vastutab toetusesaaja.
- Harno toel valminud uurimistööd on vastavuses hea publitseerimistavaga (autorsus, viitamine, aga samuti teaduspublikatsioonile kohustuslike püsiidentifikaatorite kasutamine jne).

c) Huvide konflikti vältimine ja konfidentsiaalsuspõhimõtted

- Huvide konflikt on olukord, kus ekspertkogude liikmel (ekspert, retsensent, komisjoni liige) on isiklik huvi otsustamisel ning selle mõjutamisel: a) ta on osalenud taotluse kirjutamisel; b) ta on taotluse esitaja lähisugulane või hõimlane; c) ta on taotluse esitajaga otseses alluvus-suhtes; d) taotluse esitaja on ekspertkogu liikme õpilane või vice versa; e) ta on majanduslikult seotud taotluse esitajaga; f) ekspert kuulub taotleva organisatsiooni või hinnatava õppeasutuse järelevalve- või juhtorganisse; g) muud tegurid, kus ekspert tunnetab, et ei ole suuteline andma erapooletut hinnangut.
- Harno lähtub ekspertkogude liikmete (ekspertid, retsensendid, komisjoni liikmed) valikul sellest, et iga eksperdi pädevus oleks võimalikult tihedalt seotud taotluse teemaga ning et välditaks eksperdi valimist taotlejaga samast asutusest või selle allüksusest.
- Toetusotsuste tegijad teavitavad Harno personali, kui tunnetavad võimalikku huvide konflikti või kui ei tunne ennast piisavalt kvalifitseerituna antud teemas.
- Harno ekspertkogude liikmed on oma tegevuses sõltumatud. Nad ei esinda ekspertkogus teda esitanud organisatsiooni ega oma tööandja huve. Ekspertkogude liikmed kinnitavad oma töö käigus teatavaks saanud konfidentsiaalse informatsiooni hoidmise kohustust ja oma huvide konflikti puudumist vastavasisulise deklaratsiooni allkirjastamisega.
- Harno töötajad lähtuvad oma tööülesannete täitmisel huvide konflikti ohu korral ametnike eetikakoodeksist ja Harno üldistest käitumisreeglite huvide konflikti käsitlevast peatükist (Pt 9).
- Harno töötaja või ekspertkogu liige kõrvaldatakse otsustusprotsessist, kui ilmnevad asjaolud, mis heidavad varju tema usaldusväärsele või erapooletusele.
- Harno toetuste saajatel ning töötajatel on võimalus huvide konfliktist ning muudest hea tava printsiipide eiramise juhtudest konfidentsiaalselt teada anda Harno hea tava nõustajale. Rikkumisest teavitaja andmed on konfidentsiaalsed, menetlemise käik toimub vastavalt [Rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõus](#) soovitatud korrale (vt Lisa 1).

d) Avalik teave ja isikuandmete kaitse

- Harnost rahastuse saanud uurijate, stipendiaatide isikuandmete kaitse on tagatud lähtudes isikuandmete kaitse seadusest ja teiste isikuandmete töötlemist ja kaitset reguleerivate õigusaktide nõuetest. Teave isikuandmete töötlemise põhimõtete kohta on esitatud [Harno kodulehel](#).
- Harno ekspertkogude liikmete nimed on avalikud ning kättesaadavad Harno kodulehel.
- Harno individuaalsete taotluste hindajate andmed on konfidentsiaalsed, peale iga hindamisprotsessi lõppu avalikustatakse hindamiskogu liikmete üldnimed.
- Ekspertkogude koosolekute materjalid on avalikud, kui pole asjaolusid mis sunniks teavet piirama (näiteks tundlikud isikuandmed, ärisaladus).
- Väärkäitumisest teavitaja isik ja pöördumise sisu on konfidentsiaalsed, kuid menetlust läbiviivad isikud saavad nende materjalidega tutvuda. Kõigile menetlusega seotud isikutele laieneb konfidentsiaalsuskohustus.

- Menetletud juhtumite lühikokkuvõtete põhjal moodustatud andmekogu on anonüümne ning ei sisalda andmeid, mille põhjal oleks võimalik tuvastada kahtluse esitaja ja/või süüdistatava isik.
- Teabenõudele vastamisel tegutseb Harno vastavalt [infohalduskorrale](#) ja Heale teadustavale, mille põhjal on organisatsioonil kohustus tagada ligipääs juba toimunud menetluste teabele ning seejuures tagada, et avalik info austab kõigi osaliste privaatsust ja inimväärikust. [Harno kodulehel](#) on avatud võimalus esitada teabenõudeid, küsimusi ja ettepanekuid.

2. Väärkäitumise juhtude lahendamine

Hea tava rikkumine

Hea tava võimalikust rikkumisest teatamist käsitletakse kas kahtlusena, kus rikkumistest teatajal pole isiklike huve ning nõudmisi, või siis kaebusena, kus teatajal on isikul huvid või nõudmised. Kaebused ja nende lahendused dokumenteeritakse, see võimaldab tekkinud andmekogu abil lahendada samatüübilisi olukordi tulevikus ning samuti vahetada paremaid praktikaid partnerorganisatsioonidega (täites seal juures kõiki isikuandmete kaitse reegleid). Väärkäitumise juhtude menetlemisel on ülitähtis asutuste koostöö info- ning praktikate vahetamisel.

Tulenevalt hea teadustava viiendast peatükist, tuleb hea teadustava rikkumise kahtluste ja kaebuste menetlemisel tagada protsessi läbipaistvus ning kõigi osapoolte erapooletu ja õiglane kohtlemine. Lisaks tuleb kaitsta heas usus kahtlustuse esitajaid, tagada kõigi osaliste väärikuse ja eraelu kaitse ning tagada menetluse konfidentsiaalsus.

Kahtlused või kaebused Harno tegevuste kohta:

- Väidetav protseduurireeglite rikkumine, see võib hõlmata näiteks Harno erapooletuse põhimõtete või sätestatud taotluste hindamise reeglite mittejärgimist.
- Puudujäägid kaalutusõiguse teostamisel. See võib hõlmata näiteks olukordi, kus otsuse aluse määramisel on lubatud kõrvalised kaalutlused; on tehtud meelevaldseid, kallutatud või ebamõistlikke otsuseid; või tehtud otsused viivad teiste taotlejate suhtes subjektiivse erineva kohtlemiseni.
- Muud võimalikud hea teadustava rikkumised.

Harnolt toetuse saanute hea tava põhimõtete rikkumised:

- Rahastuse saaja on eiranud üldisi juriidilisi, rahalisi, eetilisi jm eeskirju, k. a. oma asutuse teaduseetika põhimõtteid. Koostöös toetuse saaja organisatsiooniga selgitatakse välja hea tava põhimõtete rikkumise raskusaste. Tõestatud väärkäitumise juhtude korral on Harnol õigus rakendada sanktsioone (rahastuse peatamine, saadud rahastuse tagasinõue) hea teadustava rikkuja vastu.

Hea tava rikkumise kahtluste ja kaebuste menetlemise protseduur:

Hea tava võimalikust rikkumisest võib teada anda iga isik, kellel on põhjendatud kahtlus, et hea tava rikkumine on aset leidnud. Enne kahtluse või kaebuse esitamist on soovitatav pöörduda juhtumiga seotud Harno töötaja poole. See võimaldab kõrvaldada kõik arusaamatused ja anda taotlejale kogu asjakohane teave otsustusprotsessi ja Harno protseduuride kohta. Kui see dialoog probleemi ei lahenda, tuleb täita hea tava rikkumisest informeeriv [kaebuse esitamise vorm](#) ning saata see [Harno hea tava nõustajale](#). Kaebuse esitajale garanteeritakse konfidentsiaalsus vastavalt [Rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõule](#), mis on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga nr (EL) 2019/1937 liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta (ELT L 305, 26.11.2019, lk 17–56).

Kui probleemile ei leita lahendust ja kahtluse esitaja soovib asjaga edasi tegeleda, tuleks seda küsimust käsitleda ametliku kaebusena ning minna edasi vastavalt Haldusmenetluse seaduses sätestatud korrale.

3. Hea töökeskkonna kujundamine

- Hea teadustava neljandas peatükis on loetletud põhimõtted, millest tuleks lähtuda suhtluses teiste isikutega, sealhulgas kolleegide ja avalikkusega. Harno on deklareerinud oma mitmetes dokumentides, et toetab avatud ja koostööle suunatud organisatsioonikultuuri ning tagab turvalise töökeskkonna ja võrdse kohtlemise kõigile oma töötajatele ning toetuste saajatele, pidades igasugust kiusamist ning ahistamist lubamatuks. Võrdse kohtlemise hea tava on sätestatud [Harno üldistes käitumisreeglites](#), [Harno soolõime kavas](#) ning [Harno mitmekesisuse kavas](#).
- Toimiva nõustamissüsteemi keskseks komponendiks on pädev hea tava nõustaja, kelle poole hea tava alaste küsimuste tekkimisel pöörduda. Hea tava nõustaja ülesandeks on: a) tõsta teadlikkust Harno eetilise raamistikust, sealhulgas selle põhiväärtustest; b) teha ettepanekuid ja rakendada meetmeid eetilise käitumise arendamiseks organisatsioonis; c) korraldada töötajatele korrapäraselt koolitusi ja infotunde organisatsiooni kohaldatavate eetiliste küsimuste ja standardite kohta; d) anda Harno töötajatele konfidentsiaalseid nõuandeid ja juhiseid eetilistes küsimustes; e) menetletud juhtumite lühikokkuvõtete põhjal moodustatud andmekogu haldamine; f) parimate praktikate näidete kogumine ning levitamine.
- Organisatsiooni jätkusuutlikkus ja pikaajaline edu sõltub paljuski sellest, kuidas tullakse toime sotsiaalsete, keskkonna-alaste ja turukeskkonna muutuste ja mõjudega. Harno järgib oma töös jätkusuutliku arengu eesmärke. Oluline on leida organisatsiooni huve arvestavad lahendused keskkonnaressursside kallinemise ning organisatsiooni tegevuse ühiskondliku mõjuga seotud probleemidele. Kaasatuse, jätkusuutlikuse ning mitmekesisuse printsiipide kinnistamiseks organisatsioonis osaleb Harno selleteemalistes algatustes (nt Roheline kontor, Sammude kogumise väljakutse, Austame erinevusi, Mitmekesisuse kokkulepe jne).